

Shrnutí

- Růst produktivity práce v dekadě 2001-2010, který lze hypoteticky spojovat i důsledky prudkého rozvoje telekomunikačních a informačních technologií v 90. letech minulého století, lze podle dat za mezinárodní srovnání potvrdit spíše v ekonomikách USA a Japonska, méně již v Evropě jako celku.
- Produktivita práce v ekonomikách USA a Japonska ve druhé polovině 90. let minulého století výrazně stoupla (+13 %, resp. +7,1 % za období 1995-2000) oproti předchozím pěti letům (+8,4 %, resp. +3,3 %). Vzhledem k technologickému náskoku obou zemí lze předpokládat, že se na tomto zvýšení podílelo všeobecné rozšiřování telekomunikačních a informačních technologií.
- V letech 2001-2005 se však prudký růst produktivity práce v USA zmínil (+8,8 %), zatímco v Japonsku dále stoupl (+8,9 %). I přes nižší dynamiku však byl přírůstek produktivity práce v USA dvakrát vyšší než v uskupení vyspělých evropských zemí EU 15 - kde za uvedené období stoupla produktivita pouze o 4,1 % -, a oproti eurozóně (+3 %) byl její růst v USA vyšší dokonce téměř třikrát.
- Druhá polovina dekadý 2001-2010 byla ovlivněna hospodářskou krizí doprovázenou dalším snížením růstu produktivity práce (v USA na +5,6 %, v Japonsku +2,8 %), a to zejména v Evropě (v EU 27 +2,2 %, v EU 15 +2,1 % a v eurozóně +2 %).
- V České republice vzrostla za roky 2001-2010 produktivita práce ve srovnání s Evropou výrazněji (+27,9 % oproti +7 % v EU 27). Byl to však jev charakteristický pro téměř všechny evropské země s nižší ekonomickou úrovní. Nelze ho proto připsat – ať už v jakékoli míře - dynamizaci produktivity způsobené zaváděním nových technologií.
- Vyslovit závěr, že růst výkonů odvětví ICT působil v uplynulé dekádě významně i na růst produktivity práce není možné učinit jednak vzhledem k neúplným datům v časových řadách, jednak v důsledku prakticky nezjistitelné skutečnosti, a to s jakou intenzitou byly v jednotlivých evropských zemích „nasazovány“ telekomunikační a informační technologie. V období 1991-2000 narážíme na problém neúplných dat (časové řady o HDP jsou ve většině evropských zemí k dispozici až počínaje rokem 1995). Avšak ani u omezeného počtu zemí s dosažitelnými daty nelze v Evropě potvrdit, že produktivita rostla od poloviny 90. let minulého století rychleji než v jeho první polovině. Právě tak obtížně vysledovatelný je vývoj, podle něhož by bylo možné doložit rychlejší růst produktivity po roce 2000 – za EU 27 jako celek stoupla v období 2001-2005 produktivita práce na jednu zaměstnanou osobu dokonce pomaleji (+5,8 %) než za období 1995-2000 (+8,7 %). Výjimkou byla kromě Lotyšska, Litvy, Maďarska a Norska také Česká republika, kde stoupla produktivita na jednu zaměstnanou osobu v letech 1995-2000 o 12,1 %, zatímco v období 2000-2005 o 18,9 %. V ČR však může za touto okolností stát pokles ekonomické výkonnosti po měnové krizi v letech 2007 a 2008, což zřejmě ovlivnilo i pomalejší růst produktivity práce.
- V českých podmínkách je oficiální statistikou mapováno odvětví telekomunikačních činností a činností souvisejících s informačními technologiemi (ICT) ve statistice služeb od roku 2001 pouze za oblast telekomunikací. Za období 2001-2005 byl průměrný roční reálný růst tržeb¹ za telekomunikační služby rychlejší (+7,1 %) než u tržeb v běžných cenách (+4,9 %). Z toho je patrné, jaký vliv v obchodní politice firem v tomto segmentu měl vývoj cen. Silný růst tržeb na počátku dekadý ovlivnilo jak silné rozšiřování hlasových služeb ze strany mobilních operátorů, tak později převaha poskytovaných služeb datových.
- Podle dat Eurostatu dosažitelných však až od roku 2006 byly v ČR výdaje spojené s telekomunikačními činnostmi² vztažené k HDP (4 %) v tomto roce vyšší než kolik činil evropský průměr (3 % v EU 27, 2,9 % v EU 15). I když v následujících letech tento podíl v ČR klesal a v Evropě stagnoval - na což však mohl působit i silnější růst HDP oproti průměrnému tempu v unii -, byl v roce 2009 stále vyšší (3,6 %) oproti v EU 27 (3 %). Převyšoval i podíl

¹ Tržby celkem jsou součtem tržeb za prodej vlastních výrobků, služeb a zboží a jsou bez DPH a spotřební daně.

² Jde o roční data výdajů na telekomunikační hardware, zařízení, software a ostatní služby vyjádřené jako procento nominálního HDP. Údaje o výdajích na ICT pocházejí z výročních zpráv instituce EITO (European Information Technology Observatory), jejichž publikace je uvolněna každý rok na jaře. Přepočten na poměr k HDP provádí Eurostat za použití údajů o HDP v běžných cenách.

zaznamenaný v tomto roce v Německu (2,7 %) a severských zemích (Švédsko 2,4 %, Finsko 2,5 %).

- V roce 2006, kdy rostly tržby v telekomunikacích ještě relativně silně, působil v nominálním vyjádření i vliv cen. Zejména hlasové služby jsou dlouhodobě v ČR cenově ve srovnání s Evropou relativně drahé. Velmi rychlé rozšíření vysokorychlostního internetu - co do tempa podle počtu linek na 100 obyvatel dokonce srovnatelném se zeměmi EU 15 -, nepochybně rovněž ovlivňovalo přírůstky tržby, tj. výdaje na tyto činnosti i v relativním vyjádření k HDP.
- V české ekonomice se hlavní segmenty odvětví telekomunikačních činností a činností souvisejících s informačními technologiemi (ICT) - obsažené v klasifikaci činností jako CZ-NACE J – podílejí zhruba třemi čtvrtinami na jeho výkonových parametrech a také na zaměstnanosti a objemu vyplacených mezd. Zbytek tvoří aktivity související s vydavatelskou činností, filmovým a TV průmyslem vč. hudebních vydavatelství, tvorbou programů a vysílání, aktivitami ve sféře informačních služeb, jako je např. činnost tiskových agentur.
- Celému odvětví ICT však dominují právě telekomunikační služby a činnosti spojené s informačními technologiemi. V roce 2010 představovaly zhruba tři čtvrtiny tržeb v běžných cenách celého odvětví ICT (74 %), totéž v objemu vyplacených mezd (74 %) a s ještě vyšším podílem účetní přidané hodnoty (79 %). Na počtech zaměstnaných v odvětví ICT se podílely tyto segmenty více než dvěma třetinami (69 %).
- V telekomunikačních činnostech byla v roce 2010 tvořena téměř polovina účetní přidané hodnoty³ a 41 % tržeb celého odvětví, v segmentu informačních technologií tvořily vyplacené mzdy polovinu objemu mezd celého odvětví ICT (50 %) a počet v něm zaměstnaných osob činil 46 % celkové zaměstnanosti odvětví ICT.
- Proto meziroční poklesy tržeb, zaměstnanosti a vyplacených mezd patrné v telekomunikacích od roku 2008 ovlivnily vzhledem k váze tohoto segmentu i celé odvětví ICT směrem k nižší dynamice. Naopak činnosti spojené s informačními technologiemi vykázaly tempa vesměs rychlejší než ostatní segmenty odvětví ICT a působily tak na růst zmíněných parametrů akceleračně.
- Vývoj odvětví ICT tak v posledních letech charakterizuje protisměrný pohyb výsledků u telekomunikačních služeb oproti činnostem v oblasti informačních technologií. Ve zbytku odvětví jsou výsledky diferencované.
- Odvětví ICT nemá cyklický charakter. Proto přečkaly jeho jednotlivé segmenty krizový vývoj v roce 2009 s výjimkou telekomunikací ve sledovaných parametrech zaměstnanosti, objemů mezd a průměrné mzdy lépe než firemní sektor a česká ekonomika jako celek. V reálném vyjádření byl dopad na tržby a účetní přidanou hodnotu u odvětví ICT nižší než dopad na českou ekonomiku jako celek (pokles reálného i nominálního HDP byl hlubší).
- Tržby v běžných cenách⁴ se v krizovém roce 2009 v odvětví ICT meziročně snížily o 1,2 % a v roce 2010 se jejich pokles ještě prohloubil (-1,4 %). Výkonnost odvětví tedy oslabil i poté, co česká ekonomika již z krize vystoupila (v roce 2010 stoupl nominální HDP meziročně o 1 %, reálně o 2,7 % a produkce v ekonomice podle národních účtů⁵ stoupla o v běžných cenách o 4,9%, reálně o 5,3 %). Analogicky podle dat z ročních národních účtů stoupla produkce v odvětví ICT v roce 2010 meziročně reálně o 1 %, v běžných cenách o 0,5 % poklesla.
- Ve srovnání s vývojem tržeb ve službách celkem si vedlo odvětví ICT za krize relativně lépe. Sektor služeb totiž v té době trpěl především výrazným snížením výkonů služeb spjatých s výrobou, jako je především doprava a skladování. Výrazné poklesy produkce zejména v průmyslových odvětvích, která byla za konjunktury pro tempa růstu klíčová, se odrazily i v menší potřebě a zájmu o tyto služby. Je proto logické, že celkový propad za sektor služeb odrážel tyto skutečnosti.

³ Účetní přidaná hodnota se vypočítá jako rozdíl výkonů a výkonové spotřeby.

⁴ Podle revidovaných dat statistiky služeb. V důsledku oprav prováděných zpětně do předchozích období (opravy chybně vykázaných dat, pořízení pozdě došlých dotazníků) a také v důsledku narovnání odhadů za nešetřenou část souboru na výsledky posledních dostupných ročních šetření se údaje za předchozí období revidují (zpravidla v červnu běžného roku), a proto se mohou lišit od dříve publikovaných dat.

⁵ Data po mimořádné revize ze září 2011.

- I v následném období zůstává vývoj tržeb nejslabším místem v pohledu na vývoj celého odvětví ICT. Příčinou je jejich hluboký meziroční pokles v telekomunikacích o více než 5 % v roce 2009 i 2010 a další výrazný propad v pololetí 2011 (-6,7 %). Kompenzace výrazným růstem tržeb v segmentu IT (+8,3 % v pololetí 2011) postačila na jejich faktickou stagnaci za celé odvětví ICT v tomto období (+0,4 %), v letech 2009 a 2010 však nikoli. Tehdy v celém odvětví tržby v běžných cenách poklesly (-1,2 %, resp. -1,4 %), i když segment IT si jejich meziroční růst udržel zvýšením o 4,9 % v roce krize 2009 a skromným růstem o 0,7 % v roce 2010. Avizovaný cenové slevy mobilních operátorů pro zbytek roku 2011 zřejmě obrát ve vývoji tržeb v běžných cenách v telekomunikacích nepřinese.
- Objem vyplacených mezd⁶ (bez ostatních osobních nákladů) stoupl v období 2005-2009 v odvětví ICT o 51 %, v ekonomice ČR o 28 %. Do roku 2008 stoupající přírůstky objemů mezd se v roce 2009 snížily a jejich redukce pokračovala i v roce 2010. V roce 2009 objem mezd v ekonomice stagnoval, ve firemním sektoru poklesl o 2 %, ale v odvětví ICT stoupl o 3,3 %. Na přírůstek mezd působil hlavně jejich růst v IT (+4,8 %), v telekomunikacích (+2 %) a také ve zbytku odvětví.
- Rok 2010 však přinesl podstatně nižší meziroční růst vyplacených mezd v odvětví ICT (+1,1 %) způsobený jejich poklesem v telekomunikacích (-1,1 %). K obrátu došlo za první pololetí 2011, kdy mzdy za odvětví celkem meziročně stouply o 4 % díky jejich výraznému zvýšení v segmentu informačních technologií (+6,1 %). V telekomunikacích se meziroční pokles prohloubil (-1,7 %), především v důsledku výrazného propadu zaměstnanosti (-5,3 %).
- Právě zaměstnanost (podle průměrného evidenčního počtu zaměstnanců ve fyzických osobách⁷) se opět díky „odolnému“ segmentu informačních technologií dařilo i v krizovém roce 2009 udržet v úhrnu bez masivního propuštění. Počty lidí v odvětví meziročně nepatrně stouply (0,2 %) s přírůstkem o 2,3 % v IT a poklesu o 1,1 % v telekomunikacích. Zaměstnanost v odvětví ICT iv pololetí 2011 rostla (+1,9 %), v telekomunikacích se výrazně propadla (-5,3 %).
- Vysoká průměrná hrubá nominální měsíční mzda⁸ v odvětví ICT (podle přepočtených stavů zaměstnanců) byla v roce 2010 o 82 % vyšší než průměr za ekonomiku. V telekomunikacích stoupla vysoká průměrná mzda (na fyzickou osobu) od roku 2005 z 37,8 tis. Kč na 43,8 tis. Kč, ještě výrazněji v segmentu informačních technologií (srovnatelně z 36,1 tis. Kč v roce 2005 na 46,5 tis. Kč v roce 2010).
- Ve zbytku odvětví panují výrazné rozdíly ve výši průměrné mzdy. Zatímco její úroveň jen lehce nad průměrnou mzdou v ekonomice zaznamenal filmový a TV průmysl (25,1 tis. Kč) a relativně ve vztahu k její výši za celé odvětví ICT pobírají i zaměstnaní ve vydavatelstvích (32,9 tis. Kč), naproti tomu průměrná mzda v segmentu Programy a vysílání (45,5 tis. Kč) se již blížila úrovni v segmentu IT. V aktivitách spojených s informačními službami byla v roce 2010 průměrná mzda (42,8 tis. Kč) téměř na úrovni telekomunikací.
- Zasaženost krizí ve srovnání s českou ekonomikou i celým firemním sektorem byla v odvětví ICT méně tvrdá ve sféře zaměstnanosti a mezd. Naopak výstup odvětví vyjádřený tržbami v běžných cenách – ale i reálně - nedosáhl v roce 2010 ani úrovně krizového roku 2009 a srovnatelné předkrizové úrovně nedosáhl ještě ani v pololetí 2011.
- Samotný důsledek krize v roce 2009 se však v odvětví ICT projevil méně výrazným poklesem tržeb (reálně i nominálně) oproti jejich propadu v sektoru služeb celkově, který zde souvisel především s podstatným omezením služeb vázaných na výrobu.
- Právě tak jako byl rychlejší výstup z krize u produkčních odvětví české ekonomiky oproti tempu výstupu za sektor služeb celkem, tak i segmenty služeb vázaných na výrobu se dostaly oživením své výkonnosti v roce 2010 a v pololetí 2011 z nepříznivé situace rychleji než celkově odvětví ICT.

⁶ Mzdy jsou peněžítá plnění nebo plnění peněžité hodnoty (naturální mzdy) poskytované zaměstnavatelem zaměstnancům (vedeným v evidenčním počtu zaměstnanců) za práci. Ostatní osobní náklady se do mezd nezahrnují.

⁷ Do evidenčního počtu zaměstnanců se zahrnují všichni stálí i dočasní zaměstnanci (bez ohledu na jejich státní příslušnost), kteří jsou k zaměstnavateli v pracovním, služebním nebo členském poměru (kde součástí členství je též pracovní vztah).

⁸ Průměrná měsíční mzda je propočtový ukazatel. Počítá se jako podíl ukazatelů Mzdy bez OON v Kč (za jeden měsíc) a průměrný počet zaměstnanců (ve fyzických osobách).

